

MOSTRA CULTURAL

Totes les fronteres

Najat El Hachmi

Il·lustració de [Carole Hénaff](#)

Anava cap a l'aeroport de Casablanca el febrer del 2016, em portava el xofer de la institució que m'havia convidat a participar a la fira del llibre que es feia a la ciutat quan de sobte, als vorals de l'autovia, van aparèixer tot de persones que brandaven uns papers a la mà, fent-nos gestos per cridar la nostra atenció. Era un fet inesperat, estrany, que vaig trigar estona a entendre. De gent que demana pels carrers marroquins n'hi ha molta, però és més freqüent trobar-la als nuclis urbans, no pas al mig de la carretera. I allò que movien amb la mà tampoc no aconseguia saber què era. Hi havia homes i dones, nens. Tots ells tenien el rostre cremat de sol, la majoria eren de pell més aviat blanca però a les galtes, al nas, al front i a la barbeta se'ls feia una ombra característica, el to torrat de qui ha estat a la intempèrie, de qui ha caminat molt. Em va impactar aquella pell colrada primer però va ser l'expressió dels ulls de tots ells el que em va abocar sense remei a la seva situació íntima, tan íntima. He intentat des de llavors entendre què va ser que hi vaig trobar en la mirada d'aquelles persones que em penetrés desfent qualsevol mena de resistència que la meua consciència pogués posar. Això és el que va passar, que els ulls dels qui interpel·laven els viatgers acomodats a dins dels cotxes tocaven ben directament els estrats més soterrats del nostre ser. O així ho vaig sentir jo en aquell moment. Vaig baixar la finestreta per veure'ls encara millor, no sense sentir, és clar, una certa culpa per la curiositat que s'assemblava massa al morbo. Però no me'n podia estar, aquells ulls buscaven els meus i em volien fer part d'una experiència salvatge de la qual havia sentit a parlar molt de lluny, des dels mitjans, però que de ben a prop no coneixia de res. Tot és imaginar, em puc imaginar el que ells han viscut i les circumstàncies en què viuen, però fer-se a la idea d'alguna cosa té poc a veure amb la realitat, la imaginació és a mida del que podem suportar. Són refugiats, em va dir el conductor, refugiats sirians. El que ensenyen és el passaport que demostra que sí, que ho eren: escapats d'una guerra de la qual el món sencer tenia notícies. I vaig pensar

que ja és trist que per obtenir la compassió dels altres s'hagi de demostrar que aquesta es mereix, com si no n'hi hagués prou amb el relat del que som i el que ens ha passat, com si ser persona que conta la pròpia desgràcia ja no fos suficient per tenir una mà estesa ni tan sols en les situacions més extremes. Que vagi abans la sospita que el fet d'escoltar el que l'altre ens ha d'explicar.

Vaig imaginar-me tota la geografia per la que havien hagut de passar tots aquells refugiats i vaig comprendre que aquell replec de fulls que era el passaport havia sigut un objecte al que s'havien aferrat amb dents i ungles, ja que era l'única cosa que demostrava el que eren, d'on venien i quina és la barbàrie en la que viu el seu poble. Quantes fronteres havien hagut de travessar des de Síria fins a l'extrem occidental del Nord d'Àfrica? Molts països, molts paisatges diferents, amb habitants ven diversos que alguns casos els hauran donat un cop de mà i d'altres no només no els hauran ajudat sinó que els hauran posat traves. Algunes de les zones que han hagut de travessar estan també en conflicte, sigui polític-social, somort, com Egipte o Tunísia o bèl·lic com Líbia. Tot aquest periple per ser a un país, el Marroc, que no els reconeix la seva condició d'asilats. Per això la majoria es dirigien a la frontera nord, la del sud d'Europa, marcada per les dues ciutats espanyoles de la costa nord-africana, Ceuta i Melilla.

La meva mare, que passa temporades al poble on vam néixer, a la província de Nador i a la ciutat barcelonina de Vic, on vam créixer, fa temps que em parla de l'arribada de refugiats a la zona. Omplen els carrers, em deia el 2014, demanen i no saben que aquí la gent amb prou feines si té per viure.

Feia set anys que no havia viatjat al Marroc. Bé, feia set anys que no havia viatjat al "meu" Marroc, a la zona on vaig néixer. I el darrer cop que hi vaig anar va ser una estada curta per un reportatge de televisió, de manera que no sé si compta. Hi vaig volar en lowcost, cosa que canvia significativament el llarg periple que havia de fer la meva família quan hi anàvem als estius. A l'aeroport vaig observar els qui feien el mateix trajecte que jo, homes i dones de diferents edats, alguns nens. Homes antics dels de la primera immigració, amb pantalons de tergal i barret de ganxet, dones joves que combinen la roba de manera estudiada i fan fotos amb l'smartphone.

Totes les fronteres són estranyes, artificis que ordenen, segreguen, separen, marquen un punt concret on es diferencien unes realitats de les altres, un punt artificial

És ben estrany arribar en menys de dues hores a la província de Nador, les llargues hores de carretera que són necessàries per travessar tota la península quan s'opta pel trajecte terrestre fan la transició d'un món a l'altre més tangible, té més cos el desplaçament. Es percep el canvi de paisatge, el sud d'Andalusia ja s'assembla força a l'aridesa de la costa

nord-africana. Però en avió tot això passa en dues hores des dels seients on ens entatxonem els passatgers, no hi ha transició física sinó que passem d'un punt a l'altre del mapa sense fases intermitges. Això dóna la falsa sensació que no hi ha una separació tan important entre totes dues realitats, però és un pur miratge. Abans viatjar en avió era cosa de rics, ara anar al poble d'aquesta manera ens fa creure que hem pujat de categoria, però de fet el paisatge humà és si fa no fa el mateix que el dels autobusos que anaven per carretera, dones amb criatures, vells cansats, joves moderns. El que sí que ens estalvia l'avió és passar pel lloc que resultava més incòmode del trajecte, per la frontera.

Fa anys que tinc una fixació constant amb la frontera entre Nador i Melilla. De nena i d'adolescent hi vaig passar molt hores, allà, amb els peus encongits a dins del cotxe atapeït, esperant, esperant. Per entrar al Marroc perquè els seus funcionaris només deixaven passar de pressa si els donaves "per a un cafè", a la tornada, per entrar a Espanya, perquè qualsevol que vingués del sud era sospitós i el control era escrupolós, meticulós. Totes les fronteres són estranyes, artificis que ordenen, segreguen, separen, marquen un punt concret on es diferencien unes realitats de les altres, un punt artificial. Les cultures, les civilitzacions, com es digui, tendeixen a canviar paulatinament d'una a l'altra, no de manera taxativa, violentament concreta com passa en una frontera. El cas d'aquesta frontera en concret és evident que això és així. La realitat que separa Nador de Melilla, en molts casos no és tan diferent. Si es miren els indicadors econòmics, el PIB, l'atur, etc., resulta que aquesta ciutat espanyola s'assembla més a Nador que no pas a la península. El seu paisatge humà, a més, és ben semblant ja que hi ha molts melillencs dits "musulmans", que en realitat són rifenys, ja sigui dels que procedeixen de la població autòctona ja sigui per l'emigració més recent o més llunyana. I en canvi, molts d'aquets melillencs de parla amaziga es miren els seus homòlegs de l'altra banda de la frontera com si fossin d'una classe social ben diferent de la seva.

La frontera

La frontera sempre ha estat un lloc on classificar les persones: els qui tenen nacionalitat espanyola dels qui no la tenen, els que tenen permís per residir a Espanya i els que no, els que són dels pobles del voltant de la frontera que tenen un permís especial que els permet entrar a Melilla però no travessar l'estret. Els que tenen familiars a Europa que els han tramitat papers per passar i els que no, els que tenen diners i els que no perquè si es demostra un dipòsit prou elevat al compte corrent es pot obtenir un visat sense problemes per entrar a territori Schengen.

No saben on han vingut, em deia la meva mare quan veia els sirians pels carrers de Nador. Aquí què volen que els donin si els autòctons viuen en la misèria. I és clar, els refugiats, no havien anat a parar a una zona tan pobre per quedar-s'hi, l'objectiu no era aquest, hi eren per la frontera propera que els hauria de permetre trepitjar un territori on podrien ser sol·licitants d'asil.

Ara de refugiats sirians ja gairebé no n'hi ha, per Nador. Quan el meu tiet em porta cap a casa seva, als afores de la ciutat, veiem algunes nenes a la porta d'una mesquita. Demanen

caritat, diuen pare a qui passa i algú els fa la broma de preguntar-los si són realment sirianes, si no és que menteixen. Juren i perjuren que sí, que són d'on diuen que són. El seu àrab tan oriental n'és una bona prova però l'home que els parla insisteix a seguir la broma que a mi em sembla cruel i no em fa gota de gràcia. Les nenes, de cabells aclarits pel sol i la mateixa ombra al rostre que els que vaig veure a Casablanca, duïen xancletes que arrossegaven quan jugaven a saltar.

L'endemà passejo pel centre de la ciutat. La imatge és ben diferent de la que jo tenia els estius que hi anàvem: ara és tranquil·la, hi ha poca gent, el rebombori que recordo no té res a veure amb un lloc que sembla funcionar a mitja velocitat. Fins i tot els mercats són un lloc ben en calma. No és que la gent hagi marxat, és que els fills de la immigració només coneixem el Nador dels estius, saturat de totes les famílies que viuen a l'estranger i tornen de vacances. És tota una classe social, la dels emigrats, en diuen "la gent de l'estranger" i deuen ser desenes de milers els que retornen a visitar cada any el lloc de naixement. No en va aquesta regió, la del Rif, és la que ha viscut més intensament aquest fenomen. A totes les famílies hi ha algú que viu fora, algunes totes senceres han marxat. És una regió castigada des de fa dècades per la sequera, explotada pel protectorat espanyol fins a la independència i abandonada deliberadament pel règim de Hassan II pel suposat esperit de rebel·lió de la seva gent. La història migratòria és part constitutiva de totes les famílies, primer marxaven a les ciutats marroquines, després a Argèlia i finalment a països europeus. Espanya és un destí d'emigració molt recent. Cada estiu, doncs, als carrers de Nador es pot observar la població que ha marxat i els seus fills i els seus nets, i com ho col·lapsen tot, fan pujar els preus i alteren del tot el dia a dia tranquil que ara, fora de temporada, puc observar.

Jo recordo el meu avi quan anava a Melilla a comprar, amb la seva "carte nationale", sense necessitat de passaport, o el cas d'aquells que, vivint a Tànger, anaven a passar el cap de setmana al sud d'Andalusia

Abans de viatjar un conegut meu que viu a França m'havia aconsellat de parlar amb una organització de defensa dels drets humans. He quedat amb Omar Naji, secretari general de l'AMDH, Associació Marroquina pels Drets de l'Home. La seu la tenen al barri de Larri Chaikh. El passeig marítim de Nador ha estat remodelat, a la Corniche davant de la Mar Chica es veu que hi han posat molts diners. Fins i tot hi han construït un Mercure. Es veu que el govern marroquí vol invertir en la zona per convertir-la en turística. Però quan entrem a dins de la ciutat, el paisatge canvia radicalment. El barri on hi ha l'associació és popular, carrers sense asfaltar, casetes de dues o tres plantes deteriorades i el típic dèficit en la recollida d'escombraries. Al costat de la seu de l'AMDH hi ha un mercat, fruita i verdura damunt de carros de fusta o a terra. M'espero a l'entrada de l'edifici i una senyora gran, desdentada, em pregunta què busco. Li parlo de l'associació i em diu si és que necessito que m'ajudin. Em vol convèncer de que no serveixen per res, que diuen molt però no fan res, què vols que facin? em diu. Gastar-se els diners en lloguer, això fan.

L'Omar m'explica que aquests dies estan mobilitzant la població, convocant manifestacions a totes les ciutats marroquines. El motiu és que no feia gaire que un pescador d'Alhucemas havia mort trinxat pel camió on la policia li havia confiscat el peix i això havia estat el detonant d'unes revoltes contra la impunitat d'un majzen, l'estructura de funcionaris del govern, que no sembla haver deixat enrere ni la corrupció ni el despotisme d'altres temps més foscos. El temor més gran tant de la monarquia com de la minoria oligàrquica que domina el Marroc és que es produeixin revoltes semblants a les de Tunísia o Egipte. No en va aquest és dels pocs països àrabs on no hi ha hagut una primavera. Cosa que no sembla que hagi de passar, el país de Mohamed VI sempre sembla que estigui a punt d'esclatar però no ho fa mai.

Quan li pregunto pels sirians comença per explicar-me que el Marroc no reconeix gairebé mai la condició d'asilat a ningú perquè això voldria dir haver d'assumir unes responsabilitats amb les persones refugiades. Calcula que al 2015, a Beni Ansar, el poble al costat de la frontera, hi havia prop de 5000 persones que esperaven entrar a Espanya i que ara ja no en queda cap. També hi havia iraquians, palestins, iemenites. I on són? Li pregunto. "Ah, aquesta és la qüestió", em diu com a punt de rebel·lar-me una dada important. Espanya ha posat una oficina d'asil, però és passada la frontera espanyola. Els refugiats poden veure-la, però no hi poden accedir perquè per demanar asil has de ser dins del territori del país on el sol·licites. El cas és que la frontera és cada cop més impenetrable. Abans hi havia la tanca espanyola que amb els anys va anar fent cada cop més alta. Fins i tot s'hi van posar concertines al capdamunt, ganivetes mortals per dissuadir els que volen passar. No falten càmeres de seguretat, vigilància constant. Però és que ara a més el Marroc ha instal·lat la seva pròpia tanca, de manera que és del tot impossible poder accedir a territori europeu des d'aquí.

Jo recordo el meu avi quan anava a Melilla a comprar, amb la seva "carte nationale", sense necessitat de passaport, o el cas d'aquells que, vivint a Tànger, anaven a passar el cap de setmana al sud d'Andalusia. Hi havia un conveni bilateral entre els dos països, cosa lògica tenint en compte la proximitat geogràfica, però un dia tot això va canviar de sobte. Va arribar Schengen, Espanya es va fer europea i va decidir que era massa diferent del Marroc. Es van establir totes les restriccions que nosaltres hem viscut com si haguessin existit sempre. Encara que fóssim nosaltres els classificats, no hem posat mai en dubte aquesta frontera.

Però què se n'ha fet dels refugiats de Nador, on han anat? "Han passat la frontera", m'explica Omar. Però com? Si és impossible? La seva tesi és que hi ha una xarxa de tràfic de persones a la frontera que fa passar els refugiats, cosa que alguns mitjans ja han recollit. Que alguns compren passaports marroquins, es canvien de roba i es vesteixen com ells, però que és impossible que 5.000 persones hagin passat així com així sense la complicitat de les autoritats. Paguen entre 350 i 1200 euros per entrar, "tu calcula el que és això". Fa poc es veu que van detenir una dona, una policia, acusada de dedicar-se al tràfic de persones. És impossible que tanta gent pugui passar sense la complicitat de les autoritats duaneres.

Els subsaharians

Venint de l'aeroport d'El Aroui en cotxe, vam veure algunes dones negres que demanaven caritat, duien nens lligats a l'esquena i d'altres una mica més grans al costat. La imatge més freqüent als mitjans de comunicació espanyols que fa referència a la frontera té a veure amb els immigrants subsaharians que de tant en tant intenten saltar la tanca. Quan en parlen, algunes televisions i diaris fan servir un llenguatge carregat de termes gens neutres: saltar la tanca que tot sovint es confon amb assaltar, en massa, coordinats, allau, massiu, etc. Un llenguatge que transmet inequívocament el perill que suposen els estrangers i que per descomptat, dona la impressió que el nostre territori està fermament custodiat, que els qui ens governen saben protegir-nos de l'altre. És una de les incongruències de la opinió pública europea sobre aquestes qüestions: separar tan nítidament els refugiats dels immigrants, però el cert és que entre molts dels subsaharians que arriben a "saltar" el pas fronterer n'hi ha molts que provenen de països en guerra, guerres que no ocupen el mateix lloc que la siriana, per antigues, per cròniques i, qui sap si també per africanes. La frontera, de nou, estableix categories entre els uns i els altres.

Em sorprèn que pels carrers de Nador no n'hi hagi més, de subsaharians, a part de les dones que hem vist demanant. Li pregunto a l'Omar i m'explica que són al Gurugú, la muntanya més propera a la ciutat. Que viuen en campaments, ell en té comptats cinc. Un campaments en condicions deplorables, en tendes de plàstic. Els subsaharians són sovint brutalment apallissats per la policia que tot sovint puja a la muntanya a desmantellar les tendes. "Nador és l'única ciutat marroquina sense negres pels carrers, s'amaguen perquè si els troben els porten al mig del país lluny d'aquí."

Abans del viatge havia parlat per telèfon amb el pare Estevan Velázquez de qui sabia que treballava a Nador atenent refugiats i immigrants. La meva intenció era anar-lo a veure a Nador mateix, però ell no hi és de fa uns mesos i les monges que formen el seu equip estan aquest cap de setmana ocupades en la visita del bisbe. Li vaig preguntar perquè no hi era, al Marroc, si era cert, tal com recullen algunes notícies, que l'havien expulsat. "Expulsat no, em diu, però em prohibeixen l'entrada al país, cosa que si fa no fa és el mateix". M'explica la tasca que ell feia i que ara segueixen les monges no era altra que la d'atendre els immigrants, sobretot els subsaharians, que viuen en condicions deplorables a la muntanya. No són només al Gurugú, també n'hi ha a Serwan, esperant poder creuar en pastera. Hi ha campaments de dones, de les que sospita són víctimes de tracta. Atenen mèdicament els qui reben pallisses de la policia, es troben sovint amb persones que els han fracturat algun os i a vegades hi ha hagut algun mort. Pel que fa a les dones, no són poques les que queden embarassades i ells les porten a l'hospital a donar a llum. La sort, em diu, és que els hospitals marroquins les atenen sense problemes, però és clar, ja saps que tot el que són medicaments, aquí els ha de pagar el pacient i intentem encarregar-nos d'això.

Parlant de la tanca, em diu que a hores d'ara és impossible de passar-la, que els immigrants estan intentant creuar el mar per arribar a Almeria o Motril des d'Alhucemas.

La frontera vista des d'aquí no sembla pas un lloc carregat de tantes connotacions, un lloc on cristal·litzen les desigualtats del món

Sobre la reacció dels autòctons als immigrants, em diu que hi ha de tot, hi ha qui els intenten ajudar però molta gent té por d'acostar-s'hi per la repressió policial que pateixen. I tampoc cal oblidar el racisme que hi ha al Marroc. En tot cas és molt més complicat per a un subsaharià que per a un sirí. Els sirians poden passar desapercebuts entre els marroquins, però un negre no pot dissimular-se el color de la pell. Un color de pell que comporta patir una brutalitat específica. Penso en alguns subsaharians que he conegut a Barcelona des de fa un temps i que quan els deia que havia nascut al Marroc em deien, jo he estat força temps al teu país i m'ho explicaven amb alegria, buscant la complicitat que dóna haver travessat els mateixos paisatges.

A casa dels meus tiets, la televisió, governamental i propagandística, tot el dia que parla de dos únics temes: la convenció de Marràqueix pel canvi climàtic i la visita de Mohamed VI a Senegal, on és rebut amb tots els honors. Per força les dues realitats se'm posen de costat: els negres que sobreviuen tractats com animals a prop d'on sóc i el monarca tan net, tan ben vestit i nodrit que encaixa mans amb uns altres negres també nets, ben vestits i nodrits.

No me'n vull anar sense visitar la frontera, sense veure-la de nou, ara amb la perspectiva de no passar-la. Agafo un taxi des de Nador, compartit amb tres dones que no paren de fer lliscar els dits enjoiats per damunt de les pantalles dels seus mòbils. Al seient de davant s'hi han entatxonat dos homes més. Els Mercedes antics del Marroc em fan la impressió que res no ha canviat, amb la maneta que has de demanar al conductor per abaixar la finestreta. Però les carreteres són més còmodes, estan més ben asfaltades i tot el litoral sembla a punt d'algun canvi important. No trigo a descobrir que abans de Beni Ansar s'hi ha construït una urbanització de luxe i un camp de golf, ni més ni menys.

Quan arribo al pas de Beni Ansar em costa de creure que hi hagi tanta calma, tan pocs cotxes esperant creuar. Som al mes de novembre i és divendres. La frontera vista des d'aquí no sembla pas un lloc carregat de tantes connotacions, un lloc on cristal·litzen les desigualtats del món. Fa bon dia i tot està tranquil, ningú ho diria que aquest és el lloc concret on es palpa tota la violència del món. Només cal treure el cap passat els edificis que envolten el pas fronterer per descobrir el filat alçat, imponent i les càmeres de seguretat que custodien Europa. I als voltants del pas, tan estret com un embut, per la banda marroquina, és clar, el paisatge és deplorable. Hi ha pidolaires, nens sols que esnifen cola, dones grans deteriorades i nois joves que semblen vells. Hi ha un mercat de segona mà amb tota mena de productes vells i bruts que es venen posats damunt de fustes o estesos per terra. Un lloc on es reciclen les deixalles del món de l'altre costat, un món tan a tocar, tan infranquejable.

Najat El Hachmi

Najat El Hachmi Buhhu és escriptora. Llicenciada en Filologia àrab per la Universitat de Barcelona, col·labora habitualment a la premsa i a diferents emissores radiofòniques. L'estranyesa de sentir-se part de dos llocs i la seva voluntat d'acostar els dos mons dels quals se sentia part la van portar a escriure el seu primer llibre, *Jo també sóc catalana* (Columna, 2004). Entre les seves obres de ficció destaquen la seva primera novel·la, *L'últim patriarca* (Planeta, 2008) que va rebre el Premi Ramon Llull 2008, el Prix Ulysse i va ser finalista del Prix Méditerranée étranger. També és autora de *La cazadora de cuerpos* (Columna - Planeta, 2011); *La filla estrangera* (Edicions 62 - Destino, 2015), que va merèixer el Premi BBVA Sant Joan de Novel·la i el Ciutat de Barcelona, i l'exitosa *Mare de llet i mel* (Edicions 62 - Destino, 2018). La seva obra més recent és un assaig sobre feminisme i Islam, *Sempre han parlat per nosaltres* (Edicions 62 - Destino, 2019), que ha estat mereixedor de grans elogis de crítica i públic.